

OBČANSKÁ SPOLEČNOST

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Úvod

Pro termín občanská společnost můžeme najít různé definice a rozdílná vysvětlení. Obvykle si pod ním představíme široké spektrum různých spolků, sdružení apod. Cílem této brožury není pokusit se přesně popsat či do pojmů zachytit, jak občanskou společnost vnímáme. Naší snahou je spíše poukázat na některé její styčné body s ochranou životního prostředí.

Občanská společnost je přes svou nejednoznačnou definici vnímána jako protipól státního aparátu, byznysu a politických stran. Vhodnější by bylo o strukturách občanské společnosti, formálních i neformálních, uvažovat nejen jako o protihráči, ale i jako o partnerovi výše zmíněných institucí. Pro fungování demokratického systému je občanský (nebo také neziskový) sektor minimálně stejně důležitý jako politické strany či fungující veřejná správa.

V obecné rovině bývá občanská společnost popisována jako síť občanských sdružení, iniciativ, které tvoří dohromady určitý organismus, jenž je nepolitický. Nepolitický v tom slova smyslu, že se neangažuje v politice stranickým způsobem, neusiluje o moc.

Jiří Pehe: Občanská společnost v soudobé diskusi

<http://www.pehe.cz/clanky/2004/obcanska-spolecnost-v-soudobe-diskusi>

K zásadnímu přelomu došlo na začátku 90. let 20. století, kdy byly přijaty zásadní zákony ovlivňující fungování jak politického systému, tak občanské společnosti (zákon o sdružování, politických stranách shromažďovací, petiční ...). Postupně byly schvalovány i další normy upravující překotně se rozvíjející neziskový sektor, výrazným přelomem však bude nový občanský zákoník, který nejen zpřesňuje a zpřísňuje „pravidla hry“, ale také zavádí do našeho právního řádu institut veřejné prospěšnosti – v návrhu jen poměrně vágně definovaný. Zatím lze těžko odhadnout, jak nový zákon přispěje rozvoji občanské společnosti. Jisté je, že sdružení, nadace i obecně prospěšné společnosti, čekají od roku 2014 (od kdy bude pravděpodobně zákon platit) velké změny, které budou do značné míry záviset na prováděcích předpisech k občanskému zákoníku.

Ve „veřejném prostoru“ nejde na rozdíl od parlamentního kolbiště o moc, spíše o vliv a tento vliv je možné legitimně získávat také prostě vahou myšlenek a přirozené autority. Okřikovat každého, kdo usiluje o vliv na veřejné mínění, že obchází pravidla politické soutěže by znamenalo popírat svobodu kulturního a duchovního života společnosti - to ostatně velmi dobře známe z minulosti. Ve svobodné společnosti o vliv na veřejné mínění (bez mandátu voličských hlasů) zcela legitimně usiluje spisovatel, filmový scénárista, novinář, kazatel, učitel, reklamní agentura, odborový předák a kterýkoliv občan, skupina a iniciativa. Patří sem nejen „sdružení zahrádkářů“ a „kluby turistů“ ... nýbrž i politické iniciativy (public policy groups), které radí politikům (kteří si poradit dají) a povzbuzují politický zájem, aktivitu a kompetenci občanů. K nim v civilizovaném světě patří vážené nadace, společnosti, iniciativy a instituty, ať už jsou spojeny s politickými stranami nebo jsou na nich zcela nezávislé ...

Tomáš Halík: Proč nejsem ctitelem Václava Klause

http://www.halik.cz/clanky/vaclav_klaus.php

Zapojování veřejnosti do rozhodování

Stále častěji se ukazuje, že volby do parlamentu, krajského či obecního zastupitelstva, nejsou dostatečným způsobem zapojení občanů do rozhodování o věcech veřejného zájmu. Podle místních podmínek a ochoty držitelů moci ve společnosti se zapojování veřejnosti odehrává na škále začínající u manipulace s veřejným míněním, přes různé ankety mezi občany až po přímé rozhodování občanů. Ukazuje se, že důkladné zapojení veřejnosti přináší výhody pro všechny zúčastněné strany i pro celou společnost (více najdete třeba na:

<http://zapojeni-verejnosti.cpkp.cz/>)

Zapojování veřejnosti spadá do oblasti komunikace s veřejností a může mít mnoho různých podob - průzkum veřejného mínění, veřejná projednání, zřizování občanských poradních komisí, připomínkování dokumentů, místní referenda... Nejde samozřejmě jen o to jednostranně předávat informace veřejnosti, hlavním cílem by mělo být získání názorů a informací od občanů a jejich využití při rozhodování. Tím, kdo rozhoduje, může být jak veřejná správa (státní správa i samospráva), tak privátní podnik.

Výhod včasného a opravdového zapojení veřejnosti do rozhodování je hned několik:

- omezení rizika občanských protestů proti záměru
- získání připomínek a námětů od lidí a sdružení dobře obeznámených s místními podmínkami
- dobrý způsob pro veřejnou správu (i investory), jak vysvětlit svoje stanoviska
- projekt „na papíře“ se mění snáze než rozestavěná stavba
- zvyšování důvěry občanů ve veřejné instituce

Narazit však můžeme i na některá rizika:

- těžko se na začátku obhajují náklady spojené se zapojováním občanů
- špatně provedený proces zapojení může vést k vyostření konfliktu, případně občany odradit od další iniciativy
- obecně nedůvěra občanů k úřadům a malá chuť se angažovat

My se teď podíváme na několik mechanismů, které neziskový sektor využívá k prosazování svých cílů a které jsou zakotveny v Listině základních práv a svobod (ta je od roku 1991 součástí ústavního pořádku České republiky).

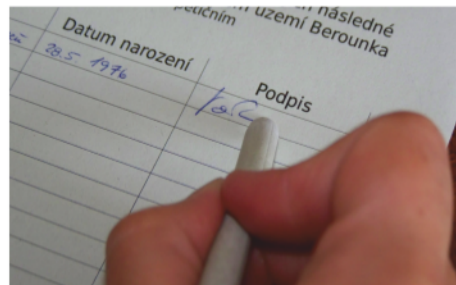

Petiční právo je zaručeno

(Listina základních práv a svobod, článek 18)

Petice (z latinského *petitio* – žádost, požadavek) se obracíme obvykle ke státní moci se žádostí, aby něco učinila, nedovolila, zakázala atd. Jedná se o poměrně slabý nástroj – státní orgán má sice povinnost ji přijmout, zabývat se jí a do 30 dnů na ni písemně odpovědět, ale není nijak vázán vyjít požadavkům v petici vstříc (často se totiž ani neobtěžuje odpovědět, protože neexistuje žádná sankce za porušení zákona).

Petice samotná těžko něco změní, může ale sloužit jako vhodný podpůrný prostředek, zvláště když se podaří v co nejkratší době shromáždit hodně podpisů. Častou praxí je i shánění podpisů významných osobností a předávání petice se může stát zajímavým tématem pro média.

Co je dobré vědět:

- Petici se nesmí zasahovat do nezávislosti soudu.
- Petice nesmí vyzývat k porušování ústavy a zákonů, popírání nebo omezování osobních, politických nebo jiných práv občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení, nebo k rozněcování nenávisti a nesnášenlivosti z těchto důvodů, anebo k násilí nebo hrubé neslušnosti.
- K sestavení petice, opatření podpisů občanů pod ní, doručení petice státnímu orgánu a jednání s ním mohou občané vytvořit petiční výbor.
- Petiční výbor není právnickou osobou.
- Členové petičního výboru jsou povinni určit osobu starší 18 let, která je bude zastupovat ve styku se státními orgány.
- Petice musí být písemná a musí být pod ní uvedeno jméno, příjmení a bydliště toho, kdo ji podává; podává-li petici petiční výbor, uvedou se jména, příjmení a bydliště všech členů výboru a jméno, příjmení a bydliště toho, kdo je oprávněn členy výboru v této věci zastupovat.
- Internetová petice má pouze symbolickou platnost, zákon s touto možností nepočítá.

Právo pokojně se shromažďovat je zaručeno

(Listina základních práv a svobod, článek 19)

Různé druhy veřejných akcí, demonstrací, průvodů a manifestací jsou upraveny zákonem. Tento zákon specifikuje, jakým způsobem může být uplatňován jeden aspekt svobody projevu – právo na pokojné shromažďování.

Každé pokojné shromáždění může dle zákona sloužit k „využívání svobody projevu a dalších ústavních práv a svobod, k výměně informací a názorů a k účasti na řešení veřejných a jiných společných záležitostí vyjádřením postojů a stanovisek.

Shromáždění podle tohoto zákona nemusí být předem povoleno, platí však ohlašovací povinnost. Ten, kdo shromáždění svolává, je povinen to písemně oznámit úřadu tak, aby úřad oznámení obdržel alespoň 5 dnů předem.

Úřad by měl dle zákona zakázat shromáždění pokud má toto za cíl např. „popírat nebo omezovat osobní, politická nebo jiná práva občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení nebo k rozněcování nenávisti a nesnášenlivosti z těchto důvodů.“

Různé typy veřejných shromáždění (manifestace, průvody, happeningy) jsou účinným způsobem, jak přitáhnout pozornost k věci, kterou chceme řešit. Jedná se především o symbolické akce. Různé blokády, obsazování budov, pozemních komunikací a budov už patří do jiné kategorie, mezi tzv. přímé akce, kterými se v této brožuře nebudeme zabývat.

Co je dobré vědět:

- Svolavatel je povinen zajistit potřebný počet způsobilých pořadatelů starších 18 let.
- Svolavatel je povinen řídit průběh shromáždění tak, aby se podstatně neodchylovalo od účelu shromáždění uvedeného v oznámení.
- Svolavatel je povinen dbát o pokojný průběh shromáždění a činit opatření, aby nebyl narušován.
- Účastníci shromáždění jsou povinni dbát pokynů svolavatele a pořadatelů a zdržet se všeho, co by narušilo řádný a pokojný průběh shromáždění.
- Po ukončení shromáždění jsou jeho účastníci povinni se pokojně rozejít. Je-li shromáždění rozpuštěno, jsou povinni neprodleně opustit místo shromáždění.
- Účastníci shromáždění nesmějí mít obličej zakrytý způsobem ztěžujícím nebo znemožňujícím jejich identifikaci.
- Úřad může s ohledem na místní podmínky nebo na veřejný pořádek navrhnout svolavatelům, aby se shromáždění konalo na jiném místě nebo v jinou dobu.

- Shromáždění pořádaná církvemi nebo náboženskými společnostmi v kostele nebo v jiné modlitebně, procesí, poutě a jiných průvody a shromáždění sloužící k projevům náboženského vyznání nemusí být úřadu oznamována.

Právo svobodně se sdružovat je zaručeno

(Listina základních práv a svobod, článek 20)

Svobodné sdružování občanů v politických stranách a hnutích je jedním z pilířů politického systému v naší zemi. V současnosti je dle informací z webu Ministerstva vnitra ČR aktivních necelých 80. Je v nich organizováno okolo tří set tisíc občanů, což tvoří zhruba 4% oprávněných voličů. Sdružování občanů v politických stranách a hnutích upravuje zákon č. 424/1991 Sb. Nás však v tuto chvíli více zajímají „spolky, společnosti, svazy, hnutí, kluby a jiná občanská sdružení“.

Zákon č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů bude nahrazen novým občanským zákoníkem (viz výše) a proti se jím zde nebudeme do podrobností zabývat. Připomeneme jen několik základních informací.

Co je dobré vědět:

- Nikdo nesmí být nucen stát se členem sdružení, každý má právo z jakéhokoli sdružení vystoupit.
- Nejsou dovolena sdružení, jejichž cílem je popírat nebo omezovat osobní, politická nebo jiná práva občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení, rozněcovat nenávist a nesnášenlivost z těchto důvodů, podporovat násilí,

- anebo jinak porušovat ústavu a zákony...
- Návrh na registraci sdružení musí podat alespoň tři občané, z nichž alespoň jeden musí být starší 18 let.
 - Stanovy sdružení musí obsahovat alespoň:
 - a) název sdružení,
 - b) sídlo,
 - c) cíl jeho činnosti,
 - d) orgány sdružení, způsob jejich ustavování, určení orgánů a funkcionářů, oprávněných jednat jménem sdružení,
 - e) ustanovení o organizačních jednotkách, pokud budou zřízeny a pokud budou jednat svým jménem,
 - f) zásady hospodaření.

Pro zapojení veřejnosti do ochrany životního prostředí jsou sdružení důležitým nástrojem. Mají ze zákona větší možnosti stát se účastníkem správních řízení, ve kterých jde o zájmy ochrany přírody a krajiny, než jednotliví občané.

Každý má právo na příznivé životní prostředí

(Listina základních práv a svobod, článek 35)

Zákony na ochranu životního prostředí

Prvním zásadním zákonem upravujícím po roce 1989 oblast životního prostředí byl zákon č. 17/1992 Sb. ze dne 5. prosince 1991. Zákon o životním prostředí vychází z toho, že:

- člověk je spolu s ostatními organismy neoddělitelnou součástí přírody
- člověk a ostatní organismy jsou vzájemně závislé
- člověka má právo přetvářet přírodu v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje
- jsme odpovědní za zachování příznivého životního prostředí budoucím generacím
- právo na příznivé životní prostředí je jedno ze základních práv člověka.

Účelem zákona je vymezit základní pojmy a stanovit zásady ochrany životního prostředí. Dále pak stanovuje povinnosti právnických a fyzických osob při ochraně životního prostředí a péči o něj. Vychází se přitom z principu trvale udržitelného rozvoje.

Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.

§ 6 zákona 17/1992 Sb. o životním prostředí

Zákon tak poskytuje oporu pro další zákony a jiné normy v oblasti životního prostředí. My se v dalším textu zaměříme hlavně na dva z nich – zákon o ochraně přírody a krajiny a na zákon o posuzování vlivů na životní prostředí.

Účast občanů v ochraně přírody

Zákon o ochraně přírody a krajiny (č. 114/1992 Sb.) je zásadní normou pro péči o životní prostředí. Nás v tuto chvíli zbude zajímat hlavně, jak tento zákon umožňuje občanům podílet se na rozhodování o věcech ochrany a přírody. Klíčovým je zejména jeho § 70, který stanoví, že „Ochrana přírody podle tohoto zákona se uskutečňuje za přímé účasti občanů, prostřednictvím jejich občanských sdružení ...“

V dalších odstavcích je pak rozepsáno, za jakých okolností a při splnění jakých podmínek se mohou občasně prostřednictvím občanských sdružení stát plnohodnotnými účastníky řízení „... při nichž mohou být dotčeny zájmy ochrany přírody a krajiny chráněné ...“ podle zákona 114/1992 Sb.

Co je dobré vědět:

- Občanské sdružení nebo jeho organizační jednotka je oprávněno požadovat u příslušných orgánů státní správy, aby bylo předem informováno o všech zamýšlených zásazích a zahajovaných správních řízeních, podle zákona č. 14/1992 Sb. pokud je jeho hlavním posláním podle stanov ochrana přírody a krajiny.
- Žádost je platná jeden rok ode dne jejího podání, pak je zapotřebí ji podat znovu.

- Musí být věcně a místně specifikována – tzn. musí v ní být určeno o jakém území a o jakém typu zásahů chce být sdružení informováno.
- Pokud občanské sdružení splňuje výše uvedené podmínky je oprávněno účastnit se správního řízení, pokud oznámí svou účast písemně do osmi dnů ode dne, kdy mu bylo příslušným správním orgánem zahájení řízení oznámeno.
- Dnem sdělení informace o zahájení řízení se rozumí den doručení jejího písemného vyhotovení nebo první den jejího zveřejnění na úřední desce správního orgánu a současně způsobem umožňujícím dálkový přístup.

EIA

Zkratka EIA je z anglického Environmental Impact Assessment, což neznamená nic jiného než posuzování vlivů na životní prostředí. Zapojení veřejnosti do tohoto procesu je jedním z jeho důležitých rysů, jakkoli se klade důraz i na odbornost a objektivitu posuzování. Cílem procesu EIA by nemělo být jen vyhodnotit připravovaný záměr z hlediska environmentálních odpadů, ale také nalézt jeho ekonomicky, ekologicky i sociálně přijatelné varianty. Každý záměr by měl být posuzován se zřetelem na místní specifické podmínky.

To, jak takové posouzení probíhá, je popsáno v zákoně č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí. Důležité je, že neprobíhá podle správního řádu, nedá se soudně přezkoumat a jeho výsledek není pro na něj navazující správní řízení závazný. Úřady sice obvykle respektují závěrečné stanovisko procesu EIA, ale nemusí tak činit vždy.

Zároveň však EIA klade na občana morální závazek podílet se na rozhodování o věcech veřejných, o věcech dotýkajících se celé obce, nebo dokonce celé společnosti. Zbavuje občana výmluvy před sebou samým typu: „já stejně nic nemůžu“, staví jej do role zodpovědného, dospělého člověka, který nese zodpovědnost za svá rozhodnutí i za promeškané příležitosti podílet se na rozhodování o budoucnosti komunity, ve které žije. EIA je tedy také školou samosprávné demokracie.

Josef Vavroušek, ekolog a bývalý ministr životního prostředí, únor 1993
<http://arnika.org/eia>

V procesu EIA se podle zákona posuzují se vlivy na veřejné zdraví a vlivy na životní prostředí, pod něž jsou zahrnuty vlivy na:

- živočichy a rostliny
- ekosystémy
- půdu a horninové prostředí
- vodu
- ovzduší a klima
- krajinu
- přírodní zdroje
- hmotný majetek a kulturní památky.

Posuzuje se také vzájemné působení a souvislosti těchto vlivů (tzv. kumulativní a synergické efekty). Zákon stanoví, jaké záměry se posuzují vždy a u jakých probíhá tzv. zjišťovací řízení (v němž se rozhodne o tom, zda se bude záměr dále posuzovat). Proces má pět základních etap:

- oznámení
- zjišťovací řízení
- zpracování dokumentace
- zpracování posudku
- vydání stanoviska

Zákon určuje pro každou z nich, jakým způsobem a v jakých lhůtách se může do procesu zapojovat veřejnost. Výhodou procesu EIA je, že připomínky může podat skutečně každý občan – nemusí jít o formální sdružení. Důležitou součástí procesu je i veřejné projednání, na němž na vznesené dotazy reagují zejména zpracovatelé dokumentace a posudku. Navazujících řízení se ovšem mohou účastnit pouze občanská sdružení a obecně prospěšné společnosti, které se buď účastnily procesu EIA nebo se do řízení přihlásily.

Co je dobré vědět:

Příslušný úřad zajistí zveřejňuje informace o procesu EIA:

- na úředních deskách dotčených územních samosprávných celků,
- na internetu
- a nejméně ještě jedním v dotčeném území obvyklým způsobem (například v místním tisku, rozhlase apod.).

Veřejné projednání:

Příslušný úřad:

- je povinen zveřejnit informaci o veřejném projednání podle nejméně 5 dnů před jeho konáním,

- je povinen zajistit, aby se veřejné projednání konalo nejpozději 5 dnů po uplynutí lhůty pro vyjádření k posudku,
- může ukončit veřejné projednání v případě neúčasti oznamovatele nebo zpracovatele dokumentace nebo posudku,
- pořizuje z veřejného projednání zápis obsahující zejména údaje o účasti a závěry z projednání a dále z něj pořizuje úplný těsnopisný nebo zvukový záznam,
- je povinen zaslat zápis z veřejného projednání oznamovateli, dotčeným správním úřadům a dotčeným územním samosprávným celkům a zveřejnit jej na internetu.

Přehled o hodnoceních EIA najdete na <http://www.mzp.cz/eia>.

Právo na informace

Bez kvalitních a co nejúplnějších informací se těžko můžeme zapojovat do rozhodování. Právo získat informace u nás upravují především dva zákony – zákon č. 123/1998 Sb. ze dne 13. května 1998 o právu na informace o životním prostředí a zákon č. 106/1999 Sb. ze dne 11. května 1999 o svobodném přístupu k informacím.

My se zaměříme jen na jeden z nich a to na zákon 123/1998 Sb.

Tento zákon definuje hlavně, co jsou informace o životním prostředí a kdo je povinen je buď aktivně zveřejňovat nebo na žádost poskytnout. Mezi tzv. povinné subjekty patří zejména různé úřady např.:

- Ministerstvo životního prostředí
- krajské úřady
- obecní úřady
- Česká inspekce životního prostředí
- Správy národních parků a chráněných krajinných oblastí atd.

Za informaci o životním prostředí se podle zákona považuje např.:

1. stavu a vývoji životního prostředí, o příčinách a důsledcích tohoto stavu,
2. připravovaných nebo prováděných činnostech a opatřeních a o uzavíraných dohodách, které mají nebo by mohly mít vliv na stav životního prostředí a jeho složek,
3. stavu složek životního prostředí, včetně geneticky modifikovaných organismů, a o interakci mezi nimi, o látkách, energii, hluku, záření, odpadech včetně radioaktivních odpadů a dalších emisích do životního prostředí, které ovlivňují nebo mohou ovlivňovat jeho složky, a o důsledcích těchto emisí,
4. využívání přírodních zdrojů a jeho důsledcích na životní prostředí a rovněž údaje nezbytné pro vyhodnocování příčin a důsledků tohoto využívání a jeho vlivů na živé organismy a společnost,
5. vlivech staveb, činností, technologií a výrobků na životní prostředí a veřejné zdraví a o posuzování vlivů na životní prostředí,
6. správních řízeních ve věcech životního prostředí, posuzování vlivů na životní prostředí, peticích a stížnostech v těchto věcech a jejich vyřízení a rovněž informace obsažené v písemnostech týkajících se zvláště chráněných součástí přírody a dalších součástí životního prostředí chráněných podle zvláštních předpisů,
7. ekonomických a finančních analýzách použitých v rozhodování a dalších opatřeních a postupech ve věcech životního prostředí, pokud byly pořízeny zcela nebo zčásti z veřejných prostředků,
8. stavu veřejného zdraví, bezpečnosti a podmínkách života lidí, pokud jsou nebo mohou být ovlivněny stavem složek životního prostředí, emisemi nebo činnostmi, opatřeními a dohodami podle bodu 2,
9. stavu kulturních a architektonických památek, pokud jsou nebo mohou být ovlivněny stavem složek životního prostředí, emisemi nebo činnostmi, opatřeními a dohodami podle bodu 2,
10. zprávách o provádění a plnění právních předpisů v oblasti ochrany životního prostředí,
11. mezinárodních, státních, regionálních a místních strategiích a programech, akčních plánech apod., jichž se Česká republika účastní, a zprávách o jejich plnění,
12. mezinárodních závazcích týkajících se životního prostředí a o plnění závazků vyplývajících z mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika vázána,
13. zdrojích informací o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů...

Co je dobré vědět:

- požádat o informaci lze ústně nebo písemně, telefonicky, elektronicky, faxem nebo jinou technicky proveditelnou formou
- ze žádosti musí být jasné, kdo ji podal a čeho se má požadovaná informace týkat (anonymní žádosti budou odmítnuty)
- v žádosti je dobré uvést, jakou formou Vám má být informace poskytnuta (e-mailem, vtištěná poštou, na CD apod.).
- pokud vaše žádost není srozumitelná nebo je příliš obecná musí vás úřad do 15 vyzvat k doplnění, vy pak musíte do 15 dnů žádost doplnit
- odpověď na vaši žádost byste měli obdržet do 30 (popř. 60 dnů)
- pokud odpověď v této lhůtě nedostanete má se za to, že vám byla informace odepřena a máte možnost se odvolat nebo podat správní žalobu

Úřad nebo jiný subjekt povinný poskytovat informace nemůže poskytnout pokud to vylučují jiné předpisy:

- o ochraně utajovaných informací,
- o ochraně osobních nebo individuálních údajů a o ochraně osobnosti.
- o ochraně duševního vlastnictví,
- o ochraně obchodního tajemství.

Zdroje:

WWW:

<http://www.otevrete.cz/> - Web pro otevřenost veřejné správy
<http://obcan.ecn.cz/> - Občanská společnost - návod k použití
<http://www.eps.cz/> - Ekologický právní servis
<http://portal.gov.cz> – Portál veřejné správy
<http://www.ucastverejnosti.cz/> - Oficiální stránka Aarhuské úmluvy v České republice
<http://arnika.org/ucastverejnosti> – Stránky sdružení Arnika zaměřené na zapojování veřejnosti
<http://www.envic.cz/> - Odpovědi jsou kolem nás
<http://www.cenia.cz/> - Česká informační agentura životního prostředí
<http://www.eea.europa.eu/cs> - Evropská agentura pro životní prostředí
<http://www.irz.cz/> - Integrovaný registr znečištění
<http://www.obcanskevzdelavani.cz> - Centrum občanského vzdělávání

Fotografie:

strana 11 - autorka: Gabriella Fabbri (použito ze serveru: www.sxc.hu)
strana 4 - autor Tomáš Pruner
ostatní fotografie pochází ze serveru [sxc.hu](http://www.sxc.hu)

Vydalo: Občanské sdružení Ametyst, Koterovská 84, 326 00 Plzeň

<http://www.ametyst21.cz>

Autor: Tomáš Pruner

Rok vydání: 2011

Zpracování: INSPIRAL.CZ

